

Teknologistøttet aldring som Politisk visjon og det velferds-teknologiske markedets genese

Yngvild Brandser Alvsåker

Abstract

Technology-Supported Aging as a Political Vision and the Genesis of the Telecare Market. The combination of an ageing population and a decline in healthcare personnel has raised concerns about the sustainability of Western welfare states. In this context, technological innovation in the healthcare sector has emerged as a central political vision in Norway and other comparable welfare states. Drawing on Bourdieu's (2005) theorisation of the interwoven relationship between the state and the economic field, the article examines how technology came to dominate the policy agenda, taking precedence over alternative measures. Empirically, the analysis draws on policy documents from 1973 to 2018, as well as advertisements for telecare devices from the same period. The article argues that both the state bureaucracy and market forces have contributed to prevailing opinions, which position technological innovation as an inevitable response to the challenges facing the healthcare sector.

Keywords

Bourdieu, welfare state, technological innovation, elderly care, policy analysis, doxa, symbolic power

Introduksjon: Aldring som sosialt problem og teknologi som problemløser

Demografiske endringer med en aldrende befolkning, men også utfordringer knyttet til en økende andel kronisk syke og mangel på arbeidstakere i helsevesenet, har fått myndighetene i vestlige velferdsstater til å satse på teknologisk innovasjon i offentlig sektor (Dahl 2017, s. 163–169, Tøndel og Seibt 2019, Haukelien 2020, Dowling 2021, s. 121–126). I norsk kontekst har teknologisk innovasjon dels handlet om digitalisering av velferdsstatens

tjenester, slik som digitale journalløsninger, samhandlingsverktøy eller applikasjoner for nettbasert oppfølging av pasienter/klienter (Hauge 2017, Thygesen 2019). I kommunene er det blitt satset mer på såkalt ‘trygghetsskapende velferdsteknologi’ for hjemmeboende (Helsedirektoratet 2015, 2017, Helsedirektoratet, Direktoratet for e-helse og KS 2021). Eksempler på slik teknologi er trygghetsalarm med bruk av ulike sensorer og alarmer i boligen, samt løsninger slik som GPS-sensor og elektronisk medisindispenser (Berge 2017, Thygesen 2019).

Det er ifølge myndighetene gode grunner for å ta i bruk velferdsteknologi i eldreomsorgen: Den kan bidra til at eldre opplever økt trygghet, deltagelse og mestring av egen hverdag, i tillegg til at knappe personellressurser kan brukes der de trengs mest (Meld. St. 29 (2012-2013) 2013, Helsedirektoratet 2015). En sentral tese er at teknologien kan redusere behovet for fysiske tilsyn og derved være personellbesparende (Helsedirektoratet 2015, 2017). Forskning har pekt på at velferdsteknologi også kan virke frigjørende, ved at unødvendige og forstyrrende tilsyn unngås, i tillegg til at hverdagen blir på egne, og ikke helsepersonellens premisser (Berge 2017, Karlsen 2019). Foruten mange fordeler på individ- og tjenestenivå, har myndighetene også vært opptatt av at velferdsteknologi kan representere en ny og innbringende næring i en oljeavhengig norsk økonomi (St. meld. nr. 7 (2008-2009) 2009, Meld. St. 18 (2018-2019) 2019).

Kritikerne av satsningen hevder på sin side at teknologi aldri kan erstatte menneskelig omsorg, hvor man risikerer at ensomme eldre blir fratatt sosial kontakt ved å innføre digital avstandsoppfølging (Eccles 2015, Nilsen et al. 2016, Alvsvåg 2022). Slike posisjoneringer er del av en lengre historisk drakamp i det medisinske feltet, hvor deler av sykepleieprofesjonen og annet helsepersonell har posisjonert seg kritiske til ensidig teknologioptimisme, der en dikotomi mellom varm, menneskelig omsorg og kald, teknisk instrumentalisme er blitt fremmet (Martinsen og Wærness 1979, Pols og Moser 2009, Alvsvåg 2022). Kritiske røster har også ytret bekymring for teknologiens overvåkende og disiplinerende sider, som i ytterste konsekvens kan få eldre og andre hjelpetrequende til å få mindre frihet – stikk i strid med myndighetenes målsettinger (Mortenson, Sixsmith og Woolrych 2015, Martinsen 2017). I tillegg til tekniske feil og personvernutfordringer, er det også sådd tvil om teknologiens potensiale for besparelser, ettersom innføring av teknologi krever personellressurser, kostbart utstyr, omorganiseringer og opplæring, i et allerede overbelastet felt (Haukelien 2020, Tøndel og Søraa 2021, Alvsåker 2023, Hansen, Haukelien og Fagertun 2024). På et mer strukturelt nivå diskuteres det om teknologisatsningen på en skjult måte bidrar til å bygge ned den offentlige velferden, for eksempel ved å forskyve ansvaret for omsorgen over på den hjelpetrequende selv og uformelle omsorgsgivere (Tøndel og Seibt 2019, Haukelien 2020, Alvsvåg 2022, Kovalainen 2022). Denne artikkelen er et bidrag til disse mer strukturelle diskusjonene, som relaterer teknologiseringen av eldreomsorgen til kamper om velferdsstatens ressurser.

Forskningsspørsmål og metodologi

Artikkelen bygger på en ph.d.-studie som undersøkte hvorfra teknologisk innovasjon i eldreomsorgen hadde sin opprinnelse, hvilke markedskrefter som var til stede og hvordan velferdsteknologi som politisk visjon strukturerte praktikkene i hjemmetjenestefeltet

(Alvsåker 2023). Studiens ‘bourdieuske’ optikk bidro til å stille spørsmål ved måten ulike sosiale problem posisjoneres, samt hvilke forståelser og løsninger som vinner frem over andre og ender opp som et doxa i feltet (Bourdieu og Wacquant 1993, s. 221, Bourdieu 2014, s. 29–31). Etter flere studier av det norske velferdsteknologifeltet, inklusiv feltarbeider i flere norske kommuner, var en av konklusjonene at nåtidens doxa om teknologibruk i eldreomsorgen var teknologioptimistisk og konsensuspreget, sammenlignet med fortidens doxa (Brandser 2015, Alvsåker 2023). Spørsmålet var *når* dette teknologioptimistiske doxaet oppstod og på bakgrunn av hvilke kamper? I tillegg var et sentralt spørsmål *hvilke* posisjoner som hadde engasjert seg i saken gjennom historien, og hva som står på spill i dag?

Empirisk bygger artikkelen på registrantanalyser av helse- og omsorgspolitiske dokumenter fra 1973–2018, for å undersøke hvilke kamper om saken som hadde utspilt seg i statsbyråkratiet i denne perioden. Måten teknologinæringen – identifisert som en annen sentral posisjon i feltet – posisjonerte seg på, ble analysert ved hjelp av reklameannonser fra perioden 1984–2022. Dette metodologiske grepet var inspirert av måten Bourdieu (2005) studerte staten og det økonomiske felts sammenvevde relasjon i *The Social Structures of the Economy*¹, der en nyliberal politikk påvirket boligmarkedet og vice versa markedskreftene virket inn på boligpolitikkenes utvikling. Statsbyråkratiet og velferdsteknologinæringen ble analytisk definert som ‘produksjonsfeltet’², med større grad av definisjonsmakt over doxa enn teknologiens sluttbrukere (helsepersonell, tjenestemottakere og deres pårørende), definert som ‘konsumpsjonsfeltet’ der politiske visjoner settes ut i livet (Alvsåker 2023). For å få frem de bakenforliggende kampene om saken i ‘konsumpsjonsfeltet’, ble helsefaglige organisasjoners høringsuttalelser i forkant av en offentlig utredning om teknologisk innovasjon i omsorgstjenestene (NOU 2011:11) analysert.

Kamper om velferdsstatens ressurser

Staten er ifølge Bourdieu inndelt i en rekke byråkratiske subfelter som kjemper om grensene for *hvilke* sosiale problem staten skal ivareta og *hvordan* de skal ivaretas (Bourdieu og Wacquant 1993, s. 220–222, Wacquant 2014, s. 97). Definisjonen av ulike sosiale problemer kan fremstå som selvevidente, men har derimot vært gjenstand for kamper i statsbyråkratiet før de erkjennes som legitime problem som garanteres for av staten (Bourdieu & Wacquant, 1993, s. 219). For eksempel har ansvaret for hjelpetrengende eldre som ‘sosialt problem’, som denne artikkelen befatter seg med, beveget seg fra å primært være et familiært anliggende til å i økende grad få status som et offentlig ansvarsområde, ivaretatt av kommunal helse- og omsorgssektor (Schjøtz 2019, Haukelien 2021). I pågående akademiske diskusjoner om en global omsorgskrise³ er det velferdsstatlige ansvaret for hjelpetrengende eldre noe av det som hevdes å stå på spill, hvor teknologisering posisjoneres som et av flere nyliberale grep i en gradvis omdreining av velferdsstaten (Dahl 2017, s. 163–169, Dowling 2021, s. 121–126, Kovalainen 2022). Nyliberalismens påvirkning av europeiske velferdsstater var også et tema som opptok Bourdieu, især i hans seneste arbeider (Bourdieu 1999, 2005, 2011).

For eksempel hevdes det i Bourdieus (2011) bilde av staten som bestående av en venstre og en høyre hånd, at statens venstre hånd – som ivaretar reproduktiv sektor og tjenesteområder som sosialt arbeid, utdanning og helse (de statlige utgiftspostene) – i økende grad ble

undertrykket av statens høyre hånd (ivaretaaker av finanssektoren, bankene, næringsliv m.m.). Undertrykkelsen skjedde blant annet ved å ignorere hva “venstrehånden” bidro til (også av økonomisk gevinster) i samfunnet, i tillegg til manglende finansiering av velferden og strammere grep om utsatte grupper⁴ (Bourdieu 2011). I Bourdieus (2005) studie av reformeringen av den franske boligpolitikken på 1970- og 80-tallet, vant en nyliberal del av statsbyråkratiet frem. Dette innebar et skifte fra en kollektivistisk politikk som støttet opp om marginaliserte grupper, til en individualistisk politikk som stimulerte markedet for selveide eneboliger for middelklassefamilien (Bourdieu 2005, s. 185–192). Studien viste at markedskreftene påvirket boligpolitikken, men også at det økonomiske felt i stor grad er “bebodd av staten”, hvorpå staten også påvirker ulike markeds levedyktighet (Bourdieu 2005, s. 12). Ettersom bruk av teknologi i eldreomsorgen både er en politisk visjon i den norske velferdsstaten og det er sterke markedskrefter involvert, ble teorien om staten og det økonomiske felts sammenvevde relasjon funnet relevant å tenke med i artikkelens analyse.

Staten og det økonomiske feltets sammenvevde relasjon

Bourdieu viste i den overnevnte studien av boligpolitikken/markedet, hvordan staten påvirket etterspørselen av boliger (og andre varer og tjenester) gjennom på den ene side produksjon av disposisjoner hos individene, og på den annen side gjennom ulike ‘statlige praksisformer’ (Bourdieu 2005, s. 16). Denne tosidige påvirkningskraften i staten ble teoretisk definert som statens ‘dobbelte sosiale konstruksjon’, som på den ene side får frem statsbyråkrationenes besittelse av symbolsk makt, som på et ikke-bevisst plan kan bidra til å påvirke borgernes smak, preferanser og det som tilkjennes verdi (Bourdieu, 2005, s. 16-17). Den andre delen av den ‘dobbelte sosiale konstruksjonen’ viser til mer synlige politiske tiltak og virkemidler slik som politiske vedtak, reguleringer, finansieringsordninger og lovendringer (Bourdieu 2005, s. 92–99). Politisk oppnevnte kommisjoner spiller ifølge Bourdieu (2005, 2014) en sentral rolle i både symbolske og mer konkrete statlige praksisformer. Ved å fremstå som nøytrale fagekspert på vegne av staten og vise til fakta og beregninger har kommisjoner den symbolske makten som kreves for å skape et offisielt syn, som senere blir det naturaliserte doxa – det som ingen lenger stiller spørsmål ved (Bourdieu, 2014, s. 114).

Når det gjelder markedskreftenes rolle var et sentralt poeng hos Bourdieu (2005, s. 71-93) at også kommersielle marked må analyseres som et kampfelt der ulike leverandører posisjonerer seg og noen vinner terreng foran andre på bakgrunn av firmaenes kapitalvolum i møtet med feltets (markeds plassens) struktur, samt firmaenes evne til å tilpasse sin markedsføring i tråd med myndighetenes målsettinger. For eksempel speilet boligprodusentenes reklamer⁵ i økende grad den statlige boligpolitikken, i tillegg til å henvende seg til kollektive habituelle disposisjoner, som følgelig gjorde reklamen like virkningsfull som en ‘forhekselse’ (Bourdieu, 2005, s. 24, 55).

Registrantanalyse som metodikk

Historiske feltanalyser av dokumenter, også kalt registrantanalyser, er en Bourdieu-inspirert metodikk for dokumentanalyse som er velegnet til å få oversikt over store

tekstmengder, samt identifisere brudd i måten den tematikk man studerer er blitt framstilt på historisk (Mathiesen og Delica 2007, Kropp 2009). Metodikken adskiller seg fra mer deskriptive former for dokumentanalyser ved å ha en sosiologisk ambisjon om å forstå og forklare de relasjonelle forholdene bak bruddene (Kropp 2009, s. 182). Metodikken er egnet til å bryte med det herskende doxa, eller hverdagsforståelsen, om den sosiale praktikken man studerer (Mathiesen og Delica 2007, s. 177–178). Ved å rekonstruere historien og få frem “det glemte”⁶ om hvordan en praktikk oppstod, får man øynene opp for at det som i dag fremstår som selvsagt og ubestridelig (det naturaliserte) blant feltets agerende, snarere kan representere et syn på saken som har vunnet frem over andre ståsteder, på bakgrunn av historiske drakamper (Kropp, 2009, s. 182; Mathiesen og Delica, 2007, s. 177–179). De historiske analysene kan i så måte kaste nytt lys over den historiske utviklingen, samt belyse posisjoner og ståsteder som ikke har vunnet frem (Kropp 2009, s. 186–188).

Målet med registrananalysen som denne artikkelen bygger på, var å undersøke kampene bak synet (doxa) på teknologibruk i eldreomsorg gjennom historien (første del av staten som ‘dobbel sosial konstruksjon’), samt undersøke om myndighetene inntok en aktiv rolle i å fremme det velferdsteknologiske markedet (andre del av staten som ‘dobbel sosial konstruksjon’). Videre ble reklameannonser analysert for å undersøke om, og i så tilfelle på hvilke måter, teknologinæringens markedsføringsstrategier bidro i transformasjonen av doxa.

Søkeprosess og utvalg av politiske dokumenter

For å finne frem til de mest relevante helse- og omsorgspolitiske dokumenter omkring den aktuelle tematikken, ble det tatt utgangspunkt i to innflytelsesrike og mye siterte dokumenter fra nyere tid: NOU 2011:11 *Innovasjon i omsorg* og Stortingsmelding nr. 29 fra 2013 om *Morgendagens omsorg*, som kom i kjølevannet av den førstnevnte utredningen. Dokumentene har begge et betydelig fokus på teknologi som problemløser for eldreomsorgen, og markerte et brudd med tidligere policy-dokumenter (Alvsåker og Ågotnes 2022, Hansen, Haukelien og Fagertun 2024). Videre ble det undersøkt hvilke tidligere policy-dokumenter de overnevnte dokumentene henviste til når det ble argumentert for økt teknologibruk i eldreomsorgen. Prosessen ledet frem til dokumenter helt tilbake til 1970-tallet, som antydte at det velferdsteknologiske markedets genese var på denne tiden i Norge⁷.

Det var ikke et inklusjonskrav at dokumentene hadde et eksplisitt fokus på teknologi, men politiske dokumenter som omhandlet kommunehelsetjenesten, omorganisering av eldreomsorg, hjemmesykepleie, hjemliggjøring av omsorg osv., ble vurdert å være relevante ettersom velferdsteknologi ofte ble posisjonert som et middel på vei mot målet om en hjemmebasert eldreomsorg. To-tre dokumenter per tiår ble inkludert, som til sammen utgjorde elleve helse- og omsorgspolitiske dokumenter. I tillegg ble det, som nevnt innledningsvis, gjort analyser av høringsuttalelser fra ulike helsefaglige pressgrupper for å få frem et bilde av kampene som utspilte seg i forkant av Innovasjonsmeldingen fra 2011, ettersom denne representerte et brudd med hvordan teknologi i eldreomsorg tidligere hadde blitt posisjonert.

Tidsperiode	Forfatter/utgiver og regjering	Dokumenttittel
1970-1979	Sosial- og helsedepartementet	NOU 1973:26 <i>Eldres helse, aktivitet og trivsel.</i>
	Sosial- og helsedepartementet	St. meld. nr. 104. (1972-73) <i>Om hjemme-sykepleievirksomhet.</i>
1980-1989	Sosial- og helsedepartementet	NOU 1982:10 <i>Spesialistene i helsetjenesten, pleiehjemmene m.v: spesialist-, tannhelse- og transporttjenestene, pleie-, alkoholist- og barnevernsinstitusjonene, oppgave- og ansvarsfordeling. Finansieringsordninger.</i>
	Sosialdepartementet	St.meld. nr. 41 (1987-88) <i>Helsepolitikken mot år 2000 Nasjonal helseplan.</i>
1990-1999	Sosialdepartementet	NOU 1992:1. <i>Trygghet - verdighet - omsorg.</i>
	Sosial- og helsedepartementet	St. meld. nr. 50 (1996-97) <i>Handlingsplan for eldreomsorgen Trygghet - respekt - kvalitet.</i>
2000-2009	Sosial- og helsedepartementet	St.meld. nr. 28 (1999-2000) <i>Innhald og kvalitet i omsorgstenestene - Omsorg 2000.</i>
	Helse- og omsorgsdepartementet	St. meld. nr. 25. (2005-2006) <i>Mestring, muligheter og mening. Framtidas omsorgsutfordringer.</i>
2010-2019	Helse- og omsorgsdepartementet	NOU 2011:11 <i>Innovasjon i omsorg.</i>
	Helse- og omsorgsdepartementet	Meld. St. 29 (2012-2013) <i>Morgendagens omsorg</i>
	Helse- og omsorgsdepartementet	Meld. St. 29 (2017-2018) <i>Leve hele livet – en kvalitetsreform for eldre</i>

Tabell 1: Utvalgte politiske dokumenter for registrantanalysen

Søkeprosess og utvalg av reklameannonser

Søk etter velferdsteknologiske reklameannonser ble gjort på Nasjonalbibliotekets database⁸ med bruk av søkeordene: *tekniske hjelpemidler*, *trygghetsalarm/telefon*, *smarthus*, *omsorgsteknologi* og *velferdsteknologi*, da disse begrepene i den kronologi er blitt brukt gjennom historien i norsk kontekst (Thygesen 2009, s. 78–79, 2019, s. 27). Det ble funnet til sammen ni reklameannonser fra perioden 1984–2022 med bruk av de overnevnte søkeordene, både i tidsskrift som rettet seg inn mot velferdsstatens helsefaglige profesjoner og i ukeblader rettet mot byggeteknisk eller informasjonsteknologisk interesserte privatpersoner.

Årstall	Primærkilde	Firma	Teknologisk produkt
1970-1979	X	X	X
1980-1989	Kommunalt tidsskrift. 1984, vol. 71 nr. 9	Securitas	Trygghetsalarm
	Byggenytt 1984, vol 29 nr. 8	Midat A/S	Smarthussystemet Mictrotrol
	Hjelpepleieren 1988, vol 22, nr. 9	Scanvest Ring Communications	Ring Master Trygghetstelefon
1990-1999	Kommunal rapport 1990 vol 4 nr. 21	Alcatel Business systems	Trygghetstelefon
	Kommunal rapport 1992 vol 6 nr. 1	Scan Multitrading	Trygghetsalarm
	Handikapnytt 1994, vol. 72 nr. 4	Trygghetssentralen Telegruppen (Televerket)	Trygghetsalarm
2000-2009	Tidsskriftet Snø og Ski nr. 2 2000	Falken	Trygghetsalarm
2010-2019	PC World Norge nr. 6 2010	Emcon	GSM-bordapparat med RF-modul
2020-d.d.	Tidsskriftet Sykepleien nr. 3 2022	Sensio	Velferdsteknologi, multiple sensorer i boligen

Tabell 2: Utvalgte reklameannonser for registrantanalysen

Registrantanalysen av politiske dokumenter og reklameannonser fra 1973-2022

Først ble bibliografiske data slik som dokumentnavn, type, årstall og utgiver kartlagt. Deretter ble dokumentet eller dokumentforfatterens sosiale posisjon via disposisjonene (indikatorer på kapital) kartlagt i henhold til registrantanalysens relasjonelle feltoptikk, der dokumentet eller forfatterens posisjon i det sosiale rom ikke er ubetydelig (Kropp 2009, s. 180–182). Det var først og fremst i NOU-ene⁹, en dokumenttype der en navngitt gruppe eksperter hadde fått mandat til å utrede et tema på oppdrag fra staten, at data om dokumentforfatterne var mulig å innhente. En kort gjennomgang av utvalgsmedlemmenes sosiale bakgrunn¹⁰, i den grad de var tilgjengelig i dokumentet, ble innhentet i registranten og referert til i fotnoter i analysen. Stortingsmeldinger og andre offisielle dokumenter skrevet på vegne av staten og dets byråkratier, kan derimot defineres som et forfatterløst dokument som representerer den aktuelle regjeringen (statens) posisjon/doxa på et bestemt tidspunkt av historien (Bourdieu, Christin og Will 2010). I denne typen dokumenter ble ulike posisjoneringer til saken, dokumentets posisjon i relasjon til andre dokumenter, samt dokumentets innflytelse på saksområdet undersøkt. Det tematiske fokuset i analysen var posisjoneringer om en aldrende befolkning som ‘sosialt problem’ og teknologi som mulig problemløser. Det ble undersøkt om det var noen motstridende posisjoneringer til saken i

dokumentene, som kunne være uttrykk for kamper om saken (teknologibruk i eldreomsorgen), i statsbyråkratiet.

I lys av Bourdieus (2005, 2014) utlegginger om statens besittelse av symbolsk makt, ble det undersøkt om dokumentene henviste til fagrapporter, forskning, tall og statistikk for å underbygge posisjoneringene. I tråd med første del av teorien om staten som ‘dobbel sosial konstruksjon’ ble bildebruk, poetiske virkemidler, fyndord eller endringer i begrepsbruk kartlagt som mulige symbolske virkemidler i dokumentene. Til sist ble mer konkrete statlige virkemidler og tiltak, slik som lovendringer, finansieringsordninger, reguleringer og andre myndighetsinitierte initiativ som fremmet eller hemmet det velferdsteknologiske markedet undersøkt inspirert av andre del av teorien om staten som ‘dobbel sosial konstruksjon’.

Bibliografiske data	Posisjon	Disposisjon	Posisjoneringer	Symbolske virkemidler	Statlige tiltak
Forfatter, tittel, årstall og utgiver	Dokumentets overordnede ståsted og innflytelse	Dokumentet eller forfatterens disposisjoner, via indikatorer på kulturell, sosial og økonomisk kapital	Om aldring som sosialt problem og teknologi som problemløser	Henvisning til forskning og statistikk, bildebruk, poesi, fyndord og begrepsbruk	Lovendringer, finansiering, regulering, statlige programmer etc. som fremmer eller hemmer markedsvekst

Tabell 3: Analysetabell for registrantanalysen av de utvalgte dokumenter

Reklameannonsene for velferdsteknologi ble analysert ved hjelp av samme analysetabell, men siste kolonne om statlige virkemidler ble modifisert til å undersøke om statens visjoner, tiltak og virkemidler ble gjenspeilt i reklamens budskap. I likhet med de forfatterløse byråkratiske dokumentene var det utfordrende å analysere firmaets sosiale posisjon i relasjon til andre firmaer i den aktuelle tidsepoken, blant annet fordi en oversikt over alle tilstedeværende firma i den aktuelle tidsperioden ikke var tilgjengelig. Hovedfokuset i analysene av reklameannonsene ble i så måte budskap, symbolbruk og i hvilken grad reklamene speilet statsbyråkratiets posisjon til saken.

1970-1979

Det velferdsteknologiske markedets genese

Den første formen for teknologi rettet mot hjemmeboende eldre var trykknhetstelefonen¹¹, lansert i USA på begynnelsen av 1970-tallet. Amerikanerne var også først ute med alarmsystemer i boligen som kunne påkalle hjelp (Fisk 2003, s. 58). Det ble ikke funnet reklamer for slik teknologi fra norsk kontekst dette tiåret, men fra britisk og nordamerikansk kontekst spilte de første reklamene ofte på frykt og stereotypiske fremstillinger av eldre som hjelpetrengende (oftest kvinner), utsatt for sykdom, ulykker og innbrudd (Fisk 2003, s. 2–8).

Teknologiske hjelpemidler for eldre ble satt på den politiske dagsordenen i Norge dette

tiåret, men det var først fra midten av 1980-tallet at trygghetsalarmen ble en utbredt del av den offentlige hjemmetjenesten (Bølstad 1985, s. 78–80). NOU (1973:26) var det første politiske dokumentet som tok opp ‘tekniske hjelpemidler’ som et mulig tryggingstiltak for ‘enslige eldre pensjonærer’. Dokumentet ble skrevet av den regjeringsoppnevnte Komitéen for eldreomsorgen¹², som hadde fått i mandat å utrede tiltak som kunne bidra til at eldre opplevde trivsel og trygghet (NOU 1973:26, s. 2–7). Fasttelefon er en teknologi som nevnes i utredningen, der det problematiseres at ikke alle pensjonister hadde telefon i hjemmet (NOU 1973:26, s. 88–89). Videre viste komitéen til ulike former for avstandsoppfølging via telefontjenester¹³, som var under utprøving i andre land (NOU 1973:26, s. 88–89). Det ble også vist til at mer avanserte alarmsystemer fantes på markedet, hvorpå det diskuteres om bruken av slike systemer bør utredes før videre satsning fra statens side, samt om telefontjenester er noe som bør organiseres av det offentlige (NOU 1973:26, s. 88–91).

Teknologiens potensiale var ifølge komitéen at eldre kunne oppleve trygghet, hvor det i likhet med næringens reklameannonser ble vist til skrekkeeksempler der eldre hadde blitt liggende hjelpeløse over dager uten å få varslet (NOU 1973:26, s. 63). På den andre siden ytrer komitéen bekymring for hensynet til personvern, verdighet og autonomi, der teknologien ikke må ikke bli en inngripen i privatlivet. Videre ble det problematisert at pårørende kanskje sjeldnere ville besøke eldre slektninger om de ble ivaretatt av teknologi (NOU 1973:26, s. 63). Skepsisen til overvåking og kontroll som man finner i dokumentet kan trolig også relateres til “samfunnsånden” i denne tidsperioden. Denne generasjonen hadde andre verdenskrig friskt i minne og Europa var fortsatt preget av kald krig og autoritære regimer, der overvåking og kontroll av borgerne ikke ble tatt lett på. Videre satte Watergate-skandalen fart på juridiske diskusjoner om personvern og overvåking på denne tiden (Stensrud 2020, s. 32).

De motstridende posisjoneringene i dokumentet kan også tolkes som uttrykk for en pågående kamp om doxa i den helsefaglige delen av statsbyråkratiet. Bourdieu (2005, 2010, 2014) var opptatt av kommisjonenes høye grad av symbolsk makt. Ved å oppnevnes “av staten på vegne av staten” for å utrede ulike sider av en sak fremstilles de som nøytrale, men de er på bakgrunn av sin symbolske makt i posisjon til å endre doxa på et politikkområde (Bourdieu 2010, s. 130, 2014, s. 24–34). En måte å legitimere et nytt ståsted på kan være å vise til tall, statistikk og annen “fakta” (Bourdieu, 2005, 2014), for å overbevise om at, i dette tilfellet, en aldrende befolkning representerer et ‘sosialt problem’ som velferdsstaten i økende grad må håndtere. Denne typen bruk av tall og fakta er noe man finner i begge de analyserte dokumentene (NOU 1973:26, Sosialdepartementet 1972–1973). Samtidig er fremleggelse av tall og fakta forventet av et ekspertutvalg, der en veloverveid balansering av ulike hensyn står sentralt (Christensen og Holst 2020).

Fotografier, illustrasjoner og begrepsbruk kan også ha en symbolkraft ved å spille på levd erfaring og mottakerens habituelle disposisjoner (Bourdieu 2005). Fotografier¹⁴ brukes aktivt i NOU (1973:26). For eksempel er det flere bilder av sosiale aktiviteter og servicetjenester som eldre hjemmeboende kan benytte seg av. Videre er det et foto av en smilende hjemmehjelp som vasker gulvet samtidig som hun retter blikket mot en eldre tjenestemottaker (s. 56). Dette fotografiet kan tolkes som symboltungt ved å formidle at de mellommenneskelige relasjoner ikke vil trues av en hjemmebasert eldreomsorg. Fotografier av

teknisk utstyr som trygghetstelefoner eller avanserte varslingssystemer er interessant nok fraværende i dokumentet, som kan tolkes i retning av at teknologi ennå ikke fremstilles som den primære problemløseren i feltet, samt at hovedfokuset i dokumentet er på sosiale aktiviteter og tilbud for eldre hjemmeboende i overgangen til en mer hjemmebasert organisering.

Ser man de analyserte dokumentene under ett vies teknologi relativt lite oppmerksomhet, sammenlignet med utbyggingen av hjemmetjenesten. Eldreomsorgen hadde lenge vært dominert av institusjonsomsorg, hvorpå det mest sentrale bruddet i denne perioden er overgangen til mer hjemmebasert omsorg (Christensen og Wærness 2018). I *Stortingsmelding nr. 104* fra 1973 er eksempelvis en opprustning av hjemmetjenestefeltet på dagsordenen. Teknologi spiller en mindre rolle også i dette dokumentet, men når temaet tas opp er det i tråd med meldingens hovedbudskap om behovet for et kompetanseløft i hjemmetjenesten.

Oppsummert kan man peke på at teknologiens potensiale for å trygge hjemmeboende eldre lanseres i det politisk-byråkratiske felt allerede på 1970-tallet, hvor ideene interessant nok minner mye om dagens visjoner om teknologisk avstandsoppfølging (trygghetsalarm, sensorer, digitale tilsyn etc.). På den annen side fremstår det fremdeles uavklart hvor stor rolle staten skal ha i organiseringen av denne typen tjenester, i tillegg til at teknologisk overvåking fremstår som mer kontroversielt enn i dag. Det er følgelig ikke etablert et teknologioptimistisk doxa på denne tiden, men temaet er tilsynelatende gjenstand for kamper i 'produksjonsfeltet'. Teknologinæringens fryktbaserte argumenter for teknologibruk er nevnt ved et eksempel i NOU'en fra 1973, men hovedfokuset er motsatt på at trygghet og sosial deltakelse er mulig i overgangen til hjemmebasert omsorg. Statsbyråkratiets posisjon er at det trengs mer kunnskap om teknologiens potensiale, men også problematiske sider, mens næringen allerede har utviklet avanserte systemer for avstandsoppfølging av eldre, som det higes etter å få testet ut i norsk kontekst. Tiåret synes i så måte å være preget av teknologidrevet fremfor markedsdrevet innovasjon, der markedet i større grad enn staten og konsumpsjonsfeltet (tjenestene) driver utviklingen fremover (Di Stefano, Gambardella og Verona 2012). Denne maktasymmetrien kan også forklares av at teknologien fremdeles er lite kjent for både statsbyråkratiet og 'konsumpsjonsfeltet' på denne tiden.

1980-1989

Økonomiske krisetider retter tvil mot teknologiens potensiale

På 1980-tallet ble trygghetsalarmen gradvis introdusert i de kommunale hjemmetjenestene, mens smarthusløsninger ble markedsført mot private forbrukere (Bølstad 1985, s. 78–80, Thygesen 2009, s. 78). Disse produktgruppene virker å ha ulike målgrupper, om man tar et blikk på hvem reklamene rettes mot, budskap og symbolske virkemidler. Reklamene for trygghetsalarmer rettes tilsynelatende mot mennesker med funksjonsnedsettelse og eldre, via velferdsstatens helseprofesjonelle, i tidsskriftene *Hjelpepleieren* og *Kommunalt tidskrift*. I likhet med 1970-tallets reklameannonser spilte disse reklamene tilsynelatende på hjelpetrengende menneskers sårbarhet. En reklameannonse for trygghetstelefon fra selskapet Scanvest Ring Communications i *Hjelpepleieren*, promoterte for eksempel produktet

som et trygghetssystem for nødsituasjoner under slagordet: “Livets rett – en trygg tilværelse”. Illustrasjonsbildet var av en eldre kvinne med trygghetsalarm rundt halsen og hånden på alarmknappen (Scanvest Ring Communications 1988). Videre reklameres det for alarmselskapet Securitas i *Kommunalt tidsskrift* under slagordet: “Trygg i eget hjem – trygghetsalarm for enslige, funksjonshemmede og eldre” (Securitas 1984). Reklamen for smarthussystemet Midat ble derimot promotert under slagordet: “Det intelligente huset”, og ble til sammenligning med trygghetsalarmen fremstilt som en luksusvare for middelklassefamilien (Midat 1984). I likhet med Bourdieus (2005, s. 52-63) tese om at boligfirmenes reklameannonser var rettet mot mannen i huset og ‘familiens overhode’, synes Midats smarthus-reklame å være rettet mot familiefedre, annonsert i magasinet *Byggenytt* (1984, s. 46) – et magasin det ut ifra datidens kjønnsrollemønstre er rimelig å anta at i størst grad var rettet mot menn.

Smarthuset¹⁵ ble introdusert under jappetidens USA og Japan, men ble dog ingen stor kommersiell suksess (Thygesen 2009, s. 78). Markedet for trygghetsalarmsystemer hadde derimot fått et oppsving, på tross av helsepolitiske kutt under 1980-tallets økonomiske krisetider (Bølstad 1985, s. 78–79). Innsparingspolitikken gjorde seg gjeldende i det første analyserte dokumentet NOU 1982:10. Dette utvalget¹⁶ hadde fått i mandat å utrede finansierungsordninger og ansvarsfordeling i helsetjenesten utenfor institusjon, og anbefalte en desentralisering og deinstitusjonalisering av eldreomsorgen, både som et sparetiltak, men også under et nytt (heterdox) budskap om at å bo hjemme var den beste løsningen for de eldre selv:

Gamle bør få bo lengst mulig hjemme eller iallfall i sitt eget miljø. For at dette skal kunne realiseres må hjelpeapparatet, den gamle selv og pårørende føle trygghet. Trygghet oppnås ved å sikre tilstrekkelig veiledning og hjelp i hjemmet gjennom utbygging av det lokale hjelpeapparatet og lette adgangen til å komme på sykehjem for kortere eller lengre avlastning eller rehabiliteringsopphold. Slik avlastning der den gamle får hvile og pleie vil kunne utsette eller forhindre permanent innlegging i sykehjem (NOU 1982:10, s. 152).

Dokumentet kan hevdes å markere et endelig brudd med en paternalistisk (ortodox) eldreomsorg dominert av institusjonspleie, i tråd med globale nyliberale impulser og styresett som ble innført under dette tiåret (Dahl 2017, s. 106). Med den nyliberale ideologien fulgte et økt fokus på individets egenomsorgsansvar som kommer eksplisitt til uttrykk i NOU 1982:10 (s. 152), når utvalget viser til behovet for et nytt syn på eldreomsorgen, der det offentlige hjelpeapparatet ikke lenger skal løse alle aldersrelaterte problemer (på institusjon), men heller stille opp når det *virkelig* er behov. Skiftet fra institusjonell til hjemmebasert eldreomsorg kan dog ikke bare forklares av nyliberale impulser, men var også del av en “empowerment-bevegelse” som kjempet for myndiggjøring av mennesker med funksjonsnedsettelser (Hauge 2005, s. 161, Aadnanes 2007, s. 227–229). Med myndiggjøring som ideal endret språkbruken seg fra pasient til *bruker* i helsesektoren, samtidig som en økende ansvarliggjøring av den hjelpetrengende ble en annen mer omdiskutert konsekvens (Aadnanes 2007, s. 228). Teknologi nevnes interessant nok ikke som middel på veien mot

målet om en hjemmebasert og myndiggjørende eldreomsorg, men blant mer konkrete virkemiddel fra staten foreslås straffegebyr ved mangel av kommunalt tilbud ved utskrivelse fra sykehus, samt tilskudd til hjemmesykepleiedrift (NOU 1982:10, s. 168-170).

I det andre analyserte dokumentet fra 1980-tallet, *St.meld. nr. 41 (1987-88)* kommer det tydelig frem at innstramminger for helsepolitikken vil videreføres på tross av et politisk skifte mot venstresiden, noe som kan vitne om at internasjonale nyliberalistiske strømninger hadde fått fotfeste på tvers av politiske skillelinjer, også i oljerike Norge. I motsetning til 1970-tallets teknologioptimistiske posisjoner er det interessant å merke seg at teknologi nå problematiseres som en potensiell kilde til vekst i helsetjenesten: “Til tross for at ny teknologi muligens kan gi bedre behandlingstilbud eller ressursinnsparing i helsetjenesten, må en bl.a. vurdere om det på lengre sikt er bedre med økt innsats i forebyggende tiltak på andre sektorer” (St.meld. nr. 41 (1987-88), s. 97).

Det pekes videre på et uoversiktlig hjelpemiddelmarked der myndighetene og tjenestene har liten reel påvirkning på teknologiutviklingen (St.meld. nr. 41 (1987-88), s. 95). Foruten tiltak for å regulere og kvalitetssikre markedet for medisinsk teknologi og tekniske hjelpemidler, peker regjeringen også på kompetanse og personell som viktige faktorer for å lykkes med utviklingen (St. meld. Nr. 41 (1987-88), s. 117-129). Hverken ensomhet eller personvern hensyn problematiseres, men det ytres derimot en bekymring for om teknologi vil kunne forsvares ut ifra et samfunnsøkonomisk perspektiv.

Oppsummert kan det pekes på at myndighetene fremstår som mer kritisk og avventende til teknologi på 1980-tallet, men av mulige positive effekter trekkes det frem at behandling i større grad kan utføres hjemmefra og at tekniske hjelpemidler kan forebygge belastningsskader (St. meld. Nr. 41 (1987-88), s. 96-133). Tenker man med Bourdieu (2005) teori om at staten kan fremme eller hemme et marked i form av både symbolske og konkrete virkemidler, kan det vises til at trygghetsalarmen på 1980-tallet hadde blitt en integrert del av den kommunale hjemmetjenesten, som nødvendigvis innebar både faglig og finansiell støtte fra staten, mens mer avanserte alarmsystemer som smarthuset ennå ikke hadde blitt prioritert av myndighetene. Analysene av reklame viser på sin side hvordan næringen som del av ‘produksjonsfeltet’ bedrev det innovasjonslitteraturen omtaler som ‘technology-push’ (Di Stefano, Gambardella og Verona 2012), på norsk ‘teknologidrevet innovasjon’. For eksempel ved å rette sine reklamer mot konsumpsjonsfeltets agerende (velferdsstatens helseprofesjoner) og introdusere mer avanserte alarmsystemer for myndighetene. På et symbolsk plan fremmes hverken rendyrket teknologioptimisme eller skepsis i statsbyråkratiet, som kan indikere at teknologiens rolle i eldreomsorgen fortsatt er et kampfelt.

1990-1999

Nye målgrupper og markedsføringsstrategier oppstår

Ettersom smarthuset ikke ble noen stor kommersiell suksess i privatmarkedet på 1980-tallet, endret leverandørene fokus til målgrupper innen offentlig sektor (Sosial- og helsedirektoratet 2004, Thygesen 2009, s. 78–79). Fra å være en luksusvare rettet mot middelklassens eneboliger, skjedde det i overgangen til offentlig sektor også et brudd med teknologiens målsettinger. Man spurte seg nå hvordan smarthusteknologi kunne brukes til å varsle ved farer eller uønskede hendelser blant nye grupper, slik som personer med fysiske

funksjonsnedsettelse eller demens, pilotert via statlig støttede prosjekter (Sosial- og helsedirektoratet 2004). Tenker man med Bourdieus (2005) teori om staten og nærings sammenvevde relasjon, kan en statlig pilotering av smarthusteknologi hevdes å være et eksempel på statens dobbelte påvirkningskraft av markedet. Ikke bare åpner staten opp markedet for nye brukergrupper i regi av offentlige tjenester, den bidrar også til finansieringen. Videre kan det også ha symbolsk betydning at statlige fagdirektorat i samarbeid med akademia står ansvarlige for piloteringen, og på den måten legitimerer mer inngripende teknologibruk mot sårbare brukergrupper.

På den andre siden var 1990-tallet tilsynelatende preget av kamper om doxa i statsbyråkratiet vedrørende hjemlig eldreomsorg generelt sett og teknologiens rolle mer spesifikt. Mens Gjærevoll-utvalget¹⁷ i NOU 1992:1 posisjonerte seg positive til velferdsteknologi og ga tematikken mye oppmerksomhet, var det i det andre analyserte dokumentet fra perioden lite fokus på teknologi (Sosial- og helsedepartementet 1997). Den førstnevnte utredningen fremmet en rekke statlige virkemidler for å øke bruk av teknologi i eldreomsorgen, deriblant at Folketrygden (staten) fikk det fulle ansvaret for finansiering av hjelpemiddelsentralene¹⁸. Videre ble kommunene oppfordret til å delta i piloteringer av nytt utstyr for å drive utviklingen fremover (NOU 1992:1, s. 30). Det andre analyserte dokumentet fra perioden fremstår mer ortodoks ved å stille seg kritisk til den hjemmebaserte eldreomsorgens dominans, der en for ensidig prioritering av hjemmetjenestene foran utbygging av sykehjem siste par tiår kritiseres (Sosial- og helsedepartementet 1997).

Tar man et blikk på markedsføringsstrategiene på 1990-tallet vil man oppdage at det skjer et gradvis skifte i reklamens budskap fra å primært handle om farer og risikoer eldre hjemmeboende står overfor, til å fremstille hjemmebasert aldring som et trygt alternativ for *alle* eldre. Videre løftes verdien av tryggheten for pårørende frem som en ny dimensjon, der ideen om at uformelle omsorgsgivere kan stå på en liste over mulige respondenter lanseres. For eksempel er det i Alcatels reklame for trygghetsalarmer i *Kommunal rapport* fra 1990 (s. 10) både et bilde av en eldre kvinne på vei ned trappen (farefull situasjon), en illustrasjon av en eldre kvinne som har falt, samt en illustrasjon av nettverket av mulige respondenter (legevakt, nabo/slektning, alarmsentral). I en reklame for Televerkets Trygghetssentral i *Handikapnytt* (1994, s. 40) ble det vist til at trygghetsalarm gir trygghet for hele familien ettersom pårørende ikke alltid kan respondere om de er på arbeid eller ferie. For å underbygge denne "vinn-vinn" situasjonen for familiene anvendes et bilde av en far og hans sønn som ser på hverandre og smiler tilfredse, mens selve teknologien ikke er avbildet, i motsetning til de tidligere reklamene (Trygghetssentralen 1994).

Budskapet i reklamen samsvarer på mange måter med statlige visjoner i dette tiåret, der eldres trygghet og verdighet i hjemmet løftes frem (NOU 1992: 26). De eldre som avbildes er ikke lenger like sårbare, men snarere friske og selvstendige individer som lever trygge hverdagsliv, i tråd med et skifte i myndighetenes heterodokse beskrivelser av eldre som gruppe. Skiftet i bildebruk fra fokus på ting til mennesker kan tolkes i retning av at sosiale relasjoner brukes for å tilsløre teknologiens potensielt motsatte effekter – far sitter igjen alene med sin trygghetsalarm når familien reiser på ferie. Budskapet om teknologiens trygghetsskapende funksjon for både hjelpetrequende og deres familier kan også tolkes i retning av å skjule en gradvis forskyving av ansvar fra staten til familiene, som en rekke

bidrag fra velferdsforskningen kritiserer (Christensen 2012, Dahl 2017, Ågotnes, Moholt og Blix 2021). En måte å tolke disse funnene er at reklamen speiler statlige fremstillinger og visjoner, især når myndighetenes ståsted (doxa) underbygger behovet for firmaenes produkter i løsningen på velferdsutfordringene.

2000-2009

Kampen om teknologisk omsorg tilspisser seg

Der 1990-tallet var en periode med relativt få kamper om teknologibruk i helse- og omsorgssektoren, hvor en gradvis utbredelse av teknologien fant sted, blussert kampene om doxa opp igjen i overgangen til 2000-tallet. Basert på statsstøttede “pilot-prosjekt” på midten av 1990-tallet anbefalte helsefaglige byråkrater at kommunene burde satse på bruk av smarthusteknologi i både nybygg og eksisterende omsorgsboliger (Sosial- og helsedirektoratet 2004). Videre anbefalte Teknologirådet¹⁹ å satse på ‘omsorgsteknologi’ for å møte en aldrende befolkning (Teknologirådet 2009). I tillegg til et skifte i begrepsbruk fra smarthus til omsorgsteknologi – som man i en Bourdieu-optikk kan hevde har symbolverdi – skjer det tilsynelatende også en dreining av fokuset tilbake til ‘statens venstre hånd’, der kjerneverdier i omsorgstjenestene og menneskemøtene vektlegges:

Regjeringa ser det slik at god omsorg først oppstår i møtet mellom menneske, mellom dei som gir hjelp og dei som får, og i mange tilfelle også i møtet med pårørende og lokalsamfunnet... I den omskiftande situasjonen vi har i dag, med aukande krav til omstilling og effektivitet, er det viktig å setje fokus på verdiar, etiske dilemma og kvaliteten på tenestene (Sosial- og helsedepartementet 2000, s. 3)

Regjeringen posisjonerte seg videre kritisk til teknologi som effektiviseringsstrategi på bakgrunn av etiske utfordringer og personvern hensyn. Posisjoneringen bryter med siste par tiårs dokumenter, der man nå ser en eksplisitt fraråding fra bruk av: “overvåkingsteknologi mot enkeltpersoner” (St. meld. nr. 28, 2000, s. 8). I et eget kapittel om den teknologiske utviklingen modereres denne kritiske posisjoneringen noe, der myndighetene hevder det er omdiskutert: “i hvilken grad teknologi kan erstatte og redusere behovet for arbeidskraft i omsorgssektoren” (St. meld. nr. 28, 2000, s. 50). Det vises til at mange er redde for teknologiens fremmedgjørende egenskaper, der man risikerer å miste kontrollen over privatlivet. Videre at teknologi for mange representerer en kald motsetning til varm omsorg: “Regjeringa vil understreke at dersom det berre er mogeleg å yte tilfredsstillande hjelp, jf. krav til eit forsvarleg tenestetilbod og kvalitet i tenestetilbodet, ved bruk av menneskeleg omsorg, skal det ikkje nyttast tekniske løysingar som ikkje gir slik tilfredsstillande hjelp. Dette vil vere både fagleg og etisk uforsvarleg” (St. meld. nr 28, 2000, s. 51).

Av synlige statlige virkemidler for å fremme teknologibruken (andre del av staten som ‘dobbel sosial konstruksjon’), tas juridiske hindringer opp. På dette tidspunktet var det slik at verge måtte samtykke til bruk av inngripende teknologi, dersom den aktuelle bruker hadde demens eller av andre årsaker manglet samtykkekompetanse (St. meld. nr. 28, 2000, s. 86). Forslaget om lovendringer som ville muliggjøre mer utbredt teknologibruk, avviker fra de overnevnte teknologiskeptiske posisjoneringer. Dette kan på en side tolkes som

motstridene posisjoner innad i statsbyråkratiet mellom de som kjemper for de såkalte utgiftspostene og de som kjemper for innsparing, eller et resultat av statsbyråkratiets integrerende rolle mellom ulike pressgruppers synspunkter (Bourdieu 2010, s. 128–131). Det andre analyserte dokumentet fra 2000-tallet; *Stortingsmelding nr. 25* fra 2006 representerer på sin side et enda mer eksplisitt brudd med de ortodokse og teknologikritiske posisjoneringene som kom til uttrykk i det første analyserte dokumentet. I dette dokumentet relanseres teknologiens viktige rolle som problemløser for ‘fremtidens eldreomsorg’, og teknologi fremstilles som et *premiss* for velferdsstatens overlevelse (St.meld nr. 25 2006). Det hevdes videre at majoriteten av eldre er friske, høyt utdannede og med en god økonomi, som vil ønske seg en mer aktiv og autonom alderdom (St.meld nr. 25, 2006, s. 42):

...å skifte fokus i synet på brukerne: fra brukere bare som passive mottakere av omsorgstjenester og storforbrukere av offentlige ressurser, til brukere som aktive bidragsytere og ressurser både for familiene og samfunnet, som ønsker å bo i egne hjem og klare seg selv så lenge som mulig. Med dette utgangspunktet blir det viktig å spørre: Hva skal til for at vi i størst mulig grad kan aldres som sunne, aktive, deltakende, selvhjulpne, autonome og trygge individer? (St.meld nr. 25, 2006, s. 43).

Sitatet fremmer legitime spørsmål, men får også frem hvordan staten grunnleggende sett er tvetydig (Bourdieu 2010, s. 131). På den ene siden kan sitatet tolkes i retning av nyliberale visjoner om økt egenomsorg og individualisering av eldreomsorgen. På den andre siden vil det alltid være grupper av det byråkratiske felt som er integrerende, og har gode intensjoner i overenstemmelse med allmennhetens interesser (Bourdieu 2010, s. 122). Statsbyråkratiet må på den andre siden ifølge Bourdieu (2010, s. 128) ha evnen til å integrere for å kunne dominere og gjøre krav på det universelle.

Posisjoneringen av teknologi som ressursbesparende og effektiviserende i form av å: “...gi muligheter til å forbedre produktiviteten i en svært arbeidsintensiv sektor” (St.meld nr. 25 (2005-2006), 2006, s. 92), kan i likhet både tolkes som en nyliberal effektiviseringsstrategi eller en måte å realisere allmenhetens interesser. Bourdieus (2010) poeng med å studere staten som et rom der ulike byråkratiske subfelter møtes handler om å overkomme en vanlig dualisme i fremstillingen av staten, som inneholder av enten gode eller onde hensikter. Man kan imidlertid peke på at to markante teser fremmes i det siste analyserte dokumentet fra perioden: 1. teknologi sparer tid og penger og 2. teknologi bidrar til mestring og økt egenomsorg. Et enda mer teknologioptimistisk doxa kommer i så måte til syne i tillegg til at aldring ikke posisjoneres som et offentlig sosialt problem på samme måte som tidligere, men noe, individet og deres familier i større grad må ta ansvar for.

I motsetning til de foregående tiårene retter teknologinæringen nå i større grad sin markedsføring mot privatpersoner. Reklame for trygghetsalarm ble for eksempel annonsert i magasinene *Snø og Ski* og *PC World*, som begge har privatpersoner som lesergruppe. Under slagordet “*Falken – trygghet for deg og familien*” i magasinet *Snø og Ski* (Falken 2000), rettes ansvaret for familiens trygghet til familiefaren, der løsningen som presenteres er å anskaffe smarthusteknologi og alarmtjenester for hjemmet, samt trygghetsalarm til eldre slektninger. Reklamen portretterer hovedsakelig menn i posisjonen som hjelper (vekker,

alarmoperatør etc.), mens kvinnene i større grad avbildes i en hjelpetrengende posisjon (kvinne med baby på armen som tilses av en mannlig vokter, eldre kvinne med trygghetssalarm på armen). Annonsen speiler både det statlige doxaet om økt selvivaretagelse gjennom livsløpet ved hjelp av teknologi, mens det å spille på nedarvede stereotypiske kjønnsrollemønstre kan hevdes å ha en enda sterkere symbolsk slagkraft. Det kan her være tale om det Bourdieu (2000, s. 11) omtalte som: “en sosialisering av det biologiske og en biologisering av det sosiale”, der reklamen nettopp er virkningsfull fordi den spiller på nedarvede og naturaliserte sosiale strukturer som man ikke er bevisst (Bourdieu, 2005, s. 23-24).

2010-2022

Økt teknologioptimisme og målrettede statlige virkemidler

I NOU 2011:11 *Innovasjon i omsorg*²⁰, ble de kommunale helse- omsorgstjenestene omtalt på en ny måte som vekket både begeistring og harme blant leserne (Tøndel og Søråa 2021, Jacobsen 2022). Behovet for innovasjon i omsorgssektoren ligger som et udiskutabelt premiss eller doxa i utredningen, fra forside²¹ til sluttnote. Innovasjonsbehovet begrunnes med nasjonal statistikk og demografiske beregninger, samt internasjonale impulser fra særlig OECD og EU, som argumenterte for at helse- og omsorgssektoren hadde særlig stort potensiale for innovasjon (NOU 2011:11, s. 34–43). Videre blir de kommunale helse- og omsorgstjenestene devaluert som en kostnadskrevende og lavteknologisk sektor preget av:

...store døgntkontinuerlige virksomheter som drives med få ledere, høy personalfaktor, en høy andel ansatte uten fagutdanning, mange deltidsarbeidende, en svært høy andel kvinner og ofte enkle hjelpemidler (NOU 2011:11, s. 9).

Et annet sentralt brudd i utredningen er hvordan mer avansert teknologi (intelligente oppsett av sensorer i eldres hjem) vies økt oppmerksomhet, sammenlignet med de foregående tiårs policy-dokumenter. Et hovedargument for en slik satsning fra staten relateres til tesen om at teknologi kan underbygge en mer “aktiv profil” på omsorgstjenestene med forebygging, økt egenomsorg og involvering av uformelle omsorgstakere (NOU 2011:11, s. 9-11). Disse posisjoneringene kan tolkes som en gradvis omdreining av en tjenesteintensiv velferdsstat, som kommer både implisitt (symbolske virkemidler som bilder, begrepsbruk ol.) og eksplisitt til uttrykk:

Begrepet *omsorg* inviterer til en for passiv og avhengighetsskapende mottakerrolle, som er lite tilpasset de krav vi må stille for å møte framtidens utfordringer... Utvalget tilrår videre at det offentlige Norge unngår å bruke omsorgsbegrepet som navn på organisasjoner, lovgivning, bygninger og tilskuddsordninger. Det lover som oftest mer enn det holder, og fungerer dårlig på lang sikt (NOU 2011:11, s. 42).

Begge sitatene kan hevdes å være eksempler på statlige kommisjoners bruk av symbolske makt og vold, dog ofte skjult for både maktutøver og offer (Petersen 1995, s. 134). Makta-symmetrien i utredningen kommer blant annet til uttrykk ved at omsorgssektoren posisjoneres som ineffektiv, lavteknologisk og kvinnedominert sektor som trenger hjelp av en

effektiviserende, høyteknologisk og mannsdominert teknologisektor, som i tillegg vil kunne bidra til å skape “en ny næring med et eksportpotensiale for Norge” (NOU 2011:11, s. 11). At omsorgsbegrepet som har stått sentralt for velferdsstatens helseprofesjoner foreslås fjernet fra offentlig begrepsbruk og ordskifte, er også en uvanlig sterk maktbruk fra et offentlig utvalg.

I analysene av høringsuttalelser fra ulike pressgrupper i forkant av utredningen fremkom det at helsefagarbeiderne posisjonerte seg kritiske til å fjerne omsorgsbegrepet, da det ifølge deres fagforbund fortsatt ga mening og ville være viktig å snakke om omsorgsarbeid i fremtiden (Fagforbundet 2011, s. 4). Det fremkom videre av analysene at det var større grad av skepsis til teknologi blant helsepersonell, enn den ensidige teknologioptimistiske fremstillingen i utredningen skulle tilsi. I den teknologioptimistiske polen av ‘konsumsjonsfeltet’ var ingeniører, datateknikere og ergoterapeutenes forbund representert, i tillegg til brukerorganisasjoner. Sykepleieforbundet (NSF), Den norske legeforening og Fagforbundet, som i denne saken representerte helsefagarbeiderne, plasserte seg derimot i en mer avventende eller teknologikritisk pol (Alvsåker 2023, s. 237–250). Sykepleieforbundet understreket for eksempel at teknologi *kun* måtte bli et supplement til den menneskelige omsorgen, i de tilfeller der teknologi kunne gi bedre tjenester (NSF 2011, s. 3). Videre var sykepleierne opptatt av kompetanseheving og forankring i tjenestene, samt personvernmessige og etiske utfordringer knyttet til teknologiens overvåkende bakside (NSF 2011, s. 3). Legeforeningen ytret bekymring for at teknologi ville bli rettet mot eldre med demens, ettersom symptombildet til denne gruppen kunne gjøre det vanskelig å nyttiggjøre seg av avansert teknologi, i tillegg til at mangel på sosial kontakt kunne påvirke livskvaliteten og sykdomsutviklingen (Den norske legeforening 2011, s. 4). Legeforeningen mente videre at mange av de teknologiske nyvinningene var lite dokumentert i forskning og kunne være kostbare å kjøpe inn. I selskap av både NSF og Fagforbundet bekymret Legeforeningen seg for at: “Bruk av GPS o.l. overvåkningsinstrumenter medfører etiske utfordringer vedrørende pasienter med demens som ikke er i stand til å gi informert samtykke til å bli overvåket” (Den norske legeforening 2011, s. 4). Fagforbundet stilte seg undrende til om det først og fremst var de offentlige helse- og omsorgstjenestene, eller teknologibedriftene, som ville tjene på innovasjon i omsorg (Fagforbundet 2011, s. 3). De var positive til hjelpemidler som ansatte og brukere fant nyttige, men ville ikke støtte reduksjon av menneskelig kontakt og “de varme hendene” (Fagforbundet 2011, s. 6).

På tross av at Hagen-utvalget presiserte at: “teknologi vil aldri kunne erstatte menneskelig omsorg og fysisk nærhet” (NOU 2011:11, s. 98), viser analysene av høringsuttalelsene at de overnevnte posisjoneringene fra fagforbundene vies lite plass i utredningen. Dette funnet er analogt med Bourdieus (2005, s. 98-99) analyser av Barre-kommisjonens utredning av boligpolitikken, der det også var en rekke pressgrupper som kjempet for bevaring av statens venstrehåndsverdier som ble stillegjort (‘silenced’).

Mot slutten av tiåret tones imidlertid det ensidige fokuset på teknologi ned, om man tar utgangspunkt i det siste analyserte dokumentet: Stortingsmelding nr. 15 *Leve hele livet – en kvalitetsreform for eldre*. Her fremmes en mer holistisk tilnærming til aldring som sosialt problem, mye inspirert av Verdens helseorganisasjons visjon om ‘aldersvennlige samfunn’, der det argumenteres for bredere løsninger på “eldreproblemet” som involverer både

individet selv, sivilsamfunn og næringsliv. For eksempel posisjoneres frivillighet, fellesskap i lokalsamfunnet, samt nye kollektive boformer som del av løsningen (Meld. St. 15 (2017–2018) 2018, s. 70).

Ser man hele tiåret under ett markerer perioden et tydelig brudd med tidligere tiår i form av mer konkrete statlige virkemidler for å stimulere teknologimarkedet (andre del av staten som ‘dobbel sosial konstruksjon’). For eksempel står opprettelsen av et nasjonalt velferdsteknologiprogram i 2013 sentralt (Meld. St. nr 29 (2012–2013), 2013, s. 15–28). Norske kommuner fikk gjennom dette programmet anledning til å søke om både faglig rådgiving og finansielle støtteordninger til velferdsteknologiprojekter i kommunene (Breivik, Rotvold og Boysen 2019). Videre ble det arbeidet med lovendringer som muliggjorde mer inngripende teknologibruk (sensor og lokaliseringsteknologier) – også for personer med demens – som markerte et viktig politisk gjennombrudd (Thygesen 2019, s. 38–41).

Tar man et blick på næringens markedsføringsstrategier fra siste tiår, speiler de tilsynelatende mer enn noen gang myndighetenes posisjoneringer til saken. I en reklameannonse fra et ledende velferdsteknologifirma i *Tidsskriftet sykepleien*, spilles det både i bildebruk og slagord på historiens nedarvede disposisjoner. Fotoet i annonsen viser en sykepleiers fot (hvit bukse og sandal) som tar steget fra et romskip til månen under slagordet: “Et lite skritt for deg, et gigantisk sprang for omsorgen” (Sensio 2022). Annonsens spiller på månelandings fremskritt for menneskeheten og kan vitne om et teknologioptimistisk ståsted der menneskehetens fremskritt likestilles med de teknologiske. Det er også interessant å merke seg at når trygghetsalarmer og sensorer relanseres som noe nytt og banebrytende under overskriften ‘digital velferdsteknologi’, blir reklamens målgruppe på ny velferdsstatens helseprofesjoner.

Diskusjon

Denne artikkelen drøfter prioriteringsspørsmål i velferdsstaten under en pågående global omsorgskrise, der et misforhold mellom behov og tilgjengelige ressurser blant annet har tvunget frem en satsning på teknologisk innovasjon i omsorgssektoren (Dahl 2017, Dowling 2021, s. 121–126, Kovalainen 2022, s. 163–169). Analysene viser at bekymringer for en velferdsstat i krise ikke er noe nytt, men har pågått siden 1970-tallet – tiåret da også det velferdsteknologiske markedet hadde sin genese. Det argumenteres videre for at det har pågått kamper i den helsefaglige polen av statsbyråkratiet fra 1970-tallet til i dag, vedrørende doxaet om teknologibruk i eldreomsorgen. En tese er at det har pågått og fremdeles pågår kamper mellom motstridende interesser i staten, mellom den omsorgsfulle ‘venstre-hånden’ som kjemper for velferdsstatens kollektive og universelle karakter, og en teknisk-økonomisk ‘høyrehånd’ som i tråd med nyliberal ideologi er mer opptatt av effektivisering gjennom økt individualisering av omsorgsansvaret (ved hjelp av teknologi), samt understøttingen av teknologiens potensiale som ny næring i en fortsatt oljeavhengig norsk velferdsstat.

På den andre siden er det blitt vist til at staten ifølge Bourdieu (2010) grunnleggende sett er tvetydig, ettersom det i statsbyråkratiet til enhver tid må foretas en balansering av ulike faglige hensyn og kompromiss mellom ulike pressgruppers ståsteder. For eksempel har teknologisk innovasjon både positive og negative effekter for eldre som gruppe, men

det er opprinnelsen til doxaet der teknologi posisjoneres som et *premiss* for velferdsstatens overlevelse, som analyseres. I den sammenheng er teorien om det økonomiske felt og statens sammenvevde relasjon blitt brukt som en del av forklaringen på hvordan det dominante synet på teknologi som problemløser ble mulig. Staten og næringen er blitt analysert som et ‘produksjonsfelt’ der forståelser om teknologiens siktemål skapes og videreformidles som et dominant syn, eller doxa, til et ‘konsumpsjonsfelt’ bestående av velferdsstatens helseprofesjoner. I denne overgangen fra politikk til praksis er det ved hjelp av Bourdieus (2005) teori om staten som ‘dobbelts sosial konstruksjon’ blitt argumentert for at staten både har bidratt til å endre opinionens syn på teknologi i eldreomsorg via kollektive disposisjoner, samtidig som staten har fremmet markedskreftene via politiske føringer, faglige retningslinjer, finansielle støtteordninger, samt endring av lovverket. På det norske velferdsteknologiområdet hevdes det at denne dobbelte statlige makten har kommet til syne ved at doxaet om teknologisk eldreomsorg har endret seg fra å være et kontroversielt tema på 1970-tallet og dels 1990-tallet, til å gradvis ha vunnet aksept i de nyeste politiske føringene. Med opprettelsen av et statlig velferdsteknologiprogram i 2013 ble de politiske målsettingene på en ny og mer målrettet måte iverksatt i norske kommuner. For eksempel ble det gitt finansielle støtteordninger til både kommunale pilotprosjekter og teknologiske ‘startups’ innen privat næringsliv, mens endringer av lovverket på en ny måte muliggjorde bruk av mer inngripende teknologier (f.eks. sensorer i hjemmet og GPS-lokalisasjon) blant sårbare grupper.

Tesen om at staten og næringen er sammenvevd og fungerer som et felles ‘produksjonsfelt’ er også blitt vist ved å analysere teknologinæringens markedsføringsstrategier. Analysene har pekt på hvordan reklameannonserne for velferdsteknologi over tid – i likhet med andre former for reklame – retter seg mot individer og gruppers habitus og levde erfaringer. For eksempel ved hjelp av ulike symbolbruk til ulike mottakergrupper. Der reklamen på 1970-tallet og 80-tallet spilte på alderdommens farer og trusler når den ble introdusert og rettet mot eldre (især kvinner) og andre hjelpetrequende, ble teknologien fremstilt som et luksusprodukt og et gode for å ivareta familiens sikkerhet, når den ble rettet mot familiefaren og privatmarkedet. Videre har det i analysene blitt vist hvordan markedsføringsstrategiene speilet statens offisielle ståsted og gradvis endret seg i takt med det rådende doxaet om teknologisk omsorg i det helsebyråkratiske felt. For eksempel fremstilles ikke teknologiens primære målgruppe (eldre) som sårbare og hjelpetrequende i de nyere reklameannonserne. Yngre og selvhjulpne pensjonister i delikate middelklassehjem er derimot i front, mens teknologien avbildes i bakgrunnen. Videre ble de mellommenneskelige relasjonene mer fremtredende i reklamen i den perioden der politikken paradoksalt nok fremmet økt individualisering av omsorgen. Reklamen fungerte slik sett også på en tilslørende måte ved å fremstille velferdsteknologi som et hjelpemiddel primært for pasienten, ikke statens gode. Teknologiens negative konsekvenser slik som økt ensomhet, overvåking og disiplinering, samt overføring av et kollektivt velferdsstatlig omsorgsansvar til individet og familien, forble derimot skjult i samvirket mellom reklamens magiske kraft og statens symbolske makt.

Noter

- ¹ De empiriske studiene som boken bygger på ble gjort sammen med forskerne Salah Bouhedja, Rosine Christin, Claire Givry og Monique de Saint-Martin. Publikasjonene fra dette samarbeidet finnes i *Actes de la Recherche en Sciences Sociales*. Vol. 81-82, mars 1990 med tittelen *L'économie de la maison*, og mer sammenfattet i *The Social structures of the Economy* utgitt i år 2000 (Lebaron 2009, s. 19).
- ² Teorien om 'produksjonsfelt' hos Bourdieu handler om at det innenfor et samfunnsområde er visse posisjoner som besitter større symbolsk makt og innflytelse over måten 'fotfolket' anskuer et problemområde, hva som tillegges verdi etc. 'Konsumpsjonsfeltet' består på sin side av dominerte grupper av samfunnet som konsumerer de dominante ideene, og har i oppgave å sette ideene ut i livet (Broady, 1998, 3, 21). I Bourdiues (2005, s. 51-56) studie om reformeringen av fransk boligpolitikk, ble markedskreftene definert som produksjonsfeltet, mens boligkjøperne ble posisjonert som konsumentene i studien.
- ³ Begrepet 'omsorgskrise' har opphav i poststrukturalistisk feministisk omsorgsforskning, med den fremtredende amerikanske feministen og kritiske teoretikeren Nancy Fraser i spissen (Fraser 2016). Begrepet har mange definisjoner og nyanser, men handler i korte trekk om at god omsorg ikke lenger kan sikres. Krisen forklares av en nyliberal omforming av velferdsstaten, hvor omsorg er blitt markedsisert, standardisert, teknologisert og delvis privatisert, og der ansvaret skyves fra staten til familier og enkeltindivider, som utfordrer både likestillingen og bærekraften i velferdssamfunnet (Hansen og Dahl 2022, Kovalainen 2022).
- ⁴ Den fransk-amerikanske sosiologen Loïc Wacquant (2014, s. 96) viser til lignende tendenser i nyere studier fra USA, hvor han hevder at nyliberaliseringen har bidratt til et skifte fra en feminin og sosial integrerende stat, til en maskulin, disiplinerende og individualiserende stat.
- ⁵ I de første analyserte boligreklamene ble tradisjonell, aristokratisk byggestil og håndverkstradisjoner vektlagt, mens kataloghusene i virkeligheten var billige, masseproduserte og lite avanserte bygg. Videre endret den mannlige frontfiguren i boligfirmaenes markedsføringsstrategier seg i takt med endringer i den statlige boligpolitikken på 1970- og 1980-tallet. Reklameannonsene som tidligere i historien hadde vektlagt godt håndverk ved å avbilde byggetekniske kvaliteter, endret gradvis fokus og karakter. Mureren ble erstattet av en brudgom og senere familiefar, som spilte på tradisjonelle forventinger til mannsrollen og underbygget de statlige visjonene om den selveide eneboligen som normen for middelklassefamilien (Bourdieu 2005, s. 52-64).
- ⁶ Bourdieu (2005, s. 3-5) omtaler det ahistoriske ved både hverdagsforståelsens og ulike vitenskapelige fagtradisjoners doxa som uttrykk for "the amnesia of genesis", dvs. at man har glemt hva som muliggjorde opprinnelsen til den praktikken man studerer.

- ⁷ Denne tidfestingen stemmer overens med andre historiske gjennomganger av velferdsteknologiens opprinnelse fra andre sammenlignbare vestlige kontekster, slik som Storbritannia og USA (Fisk 2003).
- ⁸ Nasjonalbiblioteket samler inn, arkiverer og tilgjengeliggjør publikasjoner som er utgitt for norsk offentlighet, slik som bøker, politiske dokumenter, aviser- og tidsskrifter, videoreportasjer, fotografier m.m. (Nasjonalbiblioteket 2022).
- ⁹ Norges offentlige utredninger
- ¹⁰ Indikatorer på sosial kapital (stilling, nettverk, verv), kulturell kapital (utdanning, språkføring) og økonomisk kapital (gjennomsnittlig lønnsnivå for aktuell stilling).
- ¹¹ Senere i historien omtalt som trygghetsalarm. Trygghetsalarm (på engelsk ‘social alarm’) er en alarmknapp som tjenestemottaker kan trykke på for å varsle helsetjeneste eller pårørende ved behov for hjelp (Berge 2017, s. 1–7). I nyere tid er trygghetsalarmen videreutviklet med mulighet for å koble på annet velferdsteknologisk utstyr slik som røykvarslere, fallsensor og elektroniske medisindispensere, koblet opp til den kommunale helse- og omsorgstjenesten (Alvsåker 2023, s. 161).
- ¹² Komiteen bestod i stor grad av høytstående posisjoner og sakkyndige slik som en direktør, en lege, samt flere byråkrater og politikere, i tillegg til en pensjonist og en husmor (NOU:1973:26, s. 1).
- ¹³ Telefontjenester kunne innebære at pensjonister ringte til hverandre for å høre om alt stod bra til, hvorpå det ble varslet om man ikke fikk tak i en person i ‘telefonkjeden’. En annen utprøvd løsning i Sverige var at de eldre selv kontaktet en sentral for å rapportere sitt velbefinnende eller hjelpebehov til helsepersonell, som videre kunne rykke ut ved behov (NOU 1973: 26, s. 89-90).
- ¹⁴ Foto av en transporttjeneste for eldre (s. 77), pensjonister utenfor en buss klare til å dra på tur (s. 78), en eldre kvinne som deltar på en håndarbeidsgruppe (s. 81), en eldre mann som deltar på et matlagingskurs (s. 82), dans på et eldresenter (s. 83) og eldretrim (s. 94).
- ¹⁵ Smarthusteknologi er et nettverk av sammenkoblet elektroniske komponenter i boligen som kan bidra til automatisk styring av f.eks. lys og varme (Sosial- og helsedirektoratet 2004, s. 8).
- ¹⁶ Samtlige av NOU-utvalgets bidragsytere hadde en høy sosial posisjon (høyt samlet kapitalvolum), der majoriteten tilhørte helsepolitiske, finanspolitiske eller det arbeids- og kommunalpolitiske felt med dertilhørende byråkratiske subfelter. Det er noen fagfolk representert, dog i høye sosiale posisjoner (overlege, sjefshelsesøster, adm.dir. i Norske Kommuners Sentralforbund etc.), men ingen fagfolk fra praksisfeltet som utvalget har fått i oppgave å utrede og foreslå omorganiseringer for (NOU 1982:10, s. 1).
- ¹⁷ Utvalgslederen Olav Gjærevoll hadde et prestisjefylt yrkesliv bak seg som bl.a. professor i botanikk og yrkespolitiker (Ap) i rollen som stortingsrepresentant, som Norges første miljøvernminister, ordfører i Trondheim, i tillegg til en rekke offentlige verv (Stortinget 2023). Majoriteten av komitemedlemmene hadde høy sosial posisjon i form av sine yrkestitler (ordfører, underdirektør, stortingsrepresentant, forskningsleder etc.)

eller i kraft av å representere kjente organisasjoner. Foruten høyt posisjonerte faglig kyndige utvalgsmedlemmer oppgis det at eksterne forskningsinstitusjoner ble rådført (NOU 1992:1, s. 13-14).

- ¹⁸ Hjelpemiddelsentralene tildeler hjelpemidler til mennesker ved ulike former for funksjonsnedsettelse.
- ¹⁹ Uavhengig offentlig fagorgan som gir råd til norske myndigheter om ny teknologi (Teknologirådet 2009, s. 5).
- ²⁰ Utvalgslederen Kåre Hagen er professor med fagbakgrunn i statsvitenskap og økonomi (bla. fra Handelshøyskolen BI). Hagen vært med i flere ekspertutvalg, senest Velferdsutvalget i 2020 som i likhet med NOU 2011:11 vekket til live mange kamper på grasrota mellom ivrige innovatører på den ene siden og forkjempere av velferdsstaten eksistensgrunnlag på den andre (Øgrim og Otterdal 2019). De øvrige utvalgsmedlemmene hadde ulik fagbakgrunn og ble i dokumentet posisjonert som representanter for fagområdene helse- og omsorg, arkitektur og boligtilpasning, e-helse/teknologifeltet eller brukergrupper (statlige kategoriseringer) slik som helsepersonell, funksjonshemmede, utviklingshemmede og eldre.
- ²¹ Forsideillustrasjonen viser svenske skihopperen Jan Boklöv som var en innovatør innen hoppporten med oppfinnelsen av V-stilen (Sundby 2019). Foruten å henvise til innovasjon kan illustrasjonen hevdes å spille på nedarvede symbolske representasjoner og verdier innen norsk kultur (natur, dyktighet i vintersport) og kan også indikere at det er noe stort, nytt og banebrytende vi nå skal bli vitne til.

Referanser

- Aadnanes, Per. 2007. "Den uavhengige avhengige. Empowerment-idealet som profesjonsetisk grunnverdi i helse- og sosialsektoren." I *Meistring og myndiggjering : -reform eller retorikk?*, Red av Tor-Johan Ekeland and Kåre Heggen, 223–245. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Alvsvåg, Herdis. 2022. "Omsorgsteknologi – motsetningsfullt?" I *Å tenke sykepleiefaglig*, Red av Herdis Alvsvåg, 109–118. Bergen: Fagbokforlaget.
- Alvsåker, Yngvild Brandser. 2023. *Velferdsteknologi i norske hjemmetjenester : en praxeologisk studie om statlige visjoner i møte med markedskrefter og kommunale realiteter*, Medisinsk fakultet, Universitetet i Bergen.
- Alvsåker, Yngvild Brandser, and Gudmund Ågotnes. 2022. "Technology as 'time saver' and the 'saviour' of older adult care: Analysing doxical representations in Norwegian healthcare policies." *Praxeologi – Et Kritisk Refleksivt Blikk På Sosiale Praktikker* no. 4 (e3637).
- Berge, M. S. 2017. "Telecare – where, when, why and for whom does it work? A realist evaluation of a Norwegian project." *Journal of Rehabilitation and Assistive Technologies Engineering* no. 4. doi: 10.1177/2055668317693737.

- Bourdieu, Pierre. 1999. *The Weight of the World : social suffering in contemporary society*. Translated by Priscilla Parkhurst Ferguson, *La misère du monde*. Cambridge: Polity Press.
- Bourdieu, Pierre. 2005. *The Social Structures of the Economy*. Cambridge, UK: Polity. Original edition, 2000.
- Bourdieu, Pierre. 2010. "Motstridende interesser i staten." *Praktiske Grunde . Nordisk tidsskrift for kultur- og samfundsvidenskab* no. Nr. 1-2.
- Bourdieu, Pierre. 2011. "Statens venstre og høyre hånd." *Agora (Oslo, Norway)* no. 29 (1):166–173.
- Bourdieu, Pierre. 2014. *On the state: lectures at the Collège de France, 1989-1992, Sur l'État*. Cambridge: Polity. Original edition, 1991.
- Bourdieu, Pierre, Oliver Christin, and Pierre-Étienne Will. 2010. "En videnskap om statens praksisformer." *Praktiske grunde. Nordisk tidsskrift for kultur- og samfundsvidenskab*. (1-2):144–154.
- Bourdieu, Pierre, and Loïc J. D. Wacquant. 1993. *Den kritiske ettertanke: grunnlag for en samfunnsanalyse*. Oslo: Samlaget.
- Brandser, Yngvild. 2015. *Smarte hus, sensorer og teknologistøttet omsorg – en praxeologisk studie om det norske velferdsteknologiområdet* Master, Institutt for global helse og samfunnsmedisin, Universitetet i Bergen, Bergen.
- Breivik, E., G.H. Rotvold, and E.S Boysen. 2019. Evaluering av virkemidlene i Nasjonalt velferdsteknologiprogram. red. av Nasjonalt senter for e-helseforskning.
- Bølstad, Jan. 1985. *Hjemmesykepleie : kommunehelsetjenestens grunnpilar*. Oslo: TANO.
- Christensen, Johan, and Cathrine Holst. 2020. *Ekspertenenes inntog*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Christensen, Karen. 2012. "Towards a mixed economy of long-term care in Norway?" *Critical social policy* no. 32 (4):577–596. doi: 10.1177/0261018311435028.
- Christensen, Karen, and Kari Wærness. 2018. "Long-term care services in Norway." I *The Routledge Handbook of Social Care Work Around the World*, Red av Karen Christensen and Doria Pilling, 15–28. Abingdon, Oxon: Routledge.
- Dahl, Hanne Marlene. 2017. *Struggles in (elderly) care : a feminist view*. London: Palgrave Macmillan.
- Den norske legeforening. 2011. [Høringsuttalelse] NOU 2011:11 Innovasjon i omsorg.
- Di Stefano, Giada, Alfonso Gambardella, and Gianmario Verona. 2012. "Technology push and demand pull perspectives in innovation studies: Current findings and future research directions." *Research policy* no. 41 (8):1283–1295. doi: 10.1016/j.respol.2012.03.021.
- Dowling, Emma. 2021. "The care crisis : what caused it and how can we end it?" I. London, New York: Verso.
- Eccles, Andrew. 2015. "Telecare technologies and isolation: some ethical issues." *Smart homecare technology and TeleHealth* no. 3 (default):81–90. doi: 10.2147/SHTT.S56244.

- Fagforbundet. 2011. [Høringsuttalelse] NOU 2011:11 Innovasjon i omsorg. Oslo.
- Falken. 2000. "Falken – trygghet for deg og familien." *Snø & ski* (1):38.
- Fisk, Malcolm J. 2003. *Social Alarms to Telecare : older people's services in transition*. Bristol: The Policy Press.
- Fraser, Nancy. 2016. "Capitalism's Crisis of Care."30–37. doi: info:doi/.
- Hansen, Lise Lotte, and Hanne Marlene Dahl. 2022. "Introduction: A care crisis in the Nordic welfare states?" I *A Care Crisis in the Nordic Welfare States?: Care Work, Gender Equality and Welfare State Sustainability*, 1–19. Bristol: Bristol: Policy Press.
- Hansen, R., H. Haukelien, and A. Fagertun. 2024. "The Glamour and Grammar of Innovation: Notes on the Spectacular Reimagination of Municipal Care in Norway." I *The Political Economy of Care. Welfare state capitalism, universalism and social reproduction*, Red av Fagertun Anette, Halvard Vike and H. Haukelien, 181–209. Scandinavian University Press.
- Hauge, Hans 2017. *Den digitale helsetjenesten*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Hauge, Solveig. 2005. "Frå pleieheim til bu- og behandlingssenter. Ei historisk analyse av sjukeheimens rolle og funksjon dei siste 150 år." I *Eldre i en brytningstid*, Red av Randi Nord, Grethe Eilertsen and Torhild Bjerkreim, 156–164. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Haukelien, Heidi. 2020. "Alderdom i det teknologiske Utopia? Velferdsteknologi i norske kommuner." I *Velferdstjenestenes vilkår – nasjonal politikk og lokale erfaringer*, Red av Johans Tveit Sandvin Cecilie Høj Anvik , Janne Paulsen Breimo & Øystein Henriksen (red.), 213–235. Universitetsforlaget.
- Haukelien, Heidi. 2021. "Aldring, eldreomsorg og den nye velferdsstaten." *Norsk antropologisk tidsskrift* no. 32 (3-4):179–195. doi: 10.18261/issn.1504-2898-2021-03-04-06.
- Helsedirektoratet. 2015. Første gevinstrealiseringsrapport – Nasjonalt velferdsteknologi-program. Oslo.
- Helsedirektoratet. 2017. Andre gevinstrealiseringsrapport- Nasjonalt velferdsteknologi-program. Oslo.
- Helsedirektoratet, Direktoratet for e-helse, and KS. 2021. Gevinstrealiseringsrapport. En kunnskapsoppsummering fra Nasjonalt Velferdsteknologiprogram.
- Jacobsen, Frode Fadnes. 2022. "Ti år med mer innovasjon i omsorgstjenestene? Søkelys på teknologi i omsorgstjenester til eldre." *Tidsskrift for omsorgsforskning* no. 8 (1):1–4. doi: <https://doi.org/10.18261/tfo.8.1.3>.
- Karlsen, Cecilie. 2019. *Telecare services to enable ageing in place. Exploring the experiences of older adults, family caregivers, and municipal employees*. Doktoravhandling, Fakultet for helse- og idrettsvitensk, Universitetet i Agder, Grimstad.
- Kovalainen, Anne. 2022. "Crisis of care: a problem of economisation, of technologisation or of politics of care?" I *A Care crisis in the Nordic Welfare States?*, Red av Lise-Lotte Hansen, Hanne Marlene Dahl and Laura Horn, 60–79. Bristol University Press.

- Kropp, Kristoffer. 2009. "Registrantanalyse. Historiseringen av et felt via dokumenter." I *Refleksiv sosiologi i praksis*, Red av Ole Hammerslev, Jens Arnholtz Hansen and Ida Willig, 173–231. København: Hans Reitzel forlag.
- Lebaron, Frédéric. 2009. "How Bourdieu "Quantified" Bourdieu: The Geometric Modelling of Data." I *Quantifying Theory: Pierre Bourdieu*, Red av K Robson and C. Sanders, 11–29. Dordrecht: Springer Netherlands.
- Martinsen, Kari. 2017. "Fra diakonisse til robot." *Klinisk sygepleje* no. 31 (1):20–32. doi: 10.18261/issn.1903-2285-2017-01-03.
- Martinsen, Kari, and Kari Wærness. 1979. *Pleie uten omsorg? : norsk sykepleie mellom pasient og profesjon*. Oslo: Pax.
- Mathiesen, Anders, and Kristian Delica. 2007. "Historiserende feltanalyse." I *Teknikker i samfundsvidenskabene*, Red av Lars Fuglsang, Peter Hagedorn-Rasmussen and Poul Bitsch Olsen, 177–203. Frederiksberg: Roskilde Universitetsforl.
- Meld. St. 15 (2017–2018). 2018. Leve hele livet — En kvalitetsreform for eldre. Oslo: Helse og omsorgsdepartementet.
- Meld. St. 18 (2018-2019). 2019. Helsenæringen. Sammen om verdiskaping og bedre tjenester. red. av Nærings- og fiskeridepartementet.
- Meld. St. 29 (2012-2013). 2013. Morgendagens omsorg. Oslo: Helse- og omsorgsdepartementet.
- Midat. 1984. "Det intelligente huset." *Byggenytt* no. 29 (8):46.
- Mortenson, W. Ben, Andrew Sixsmith, and Ryan Woolrych. 2015. "The power(s) of observation: theoretical perspectives on surveillance technologies and older people." *Ageing and Society* no. 35 (3):512–530. doi: 10.1017/S0144686X13000846.
- Nasjonalbiblioteket. *Hva gjør Nasjonalbiblioteket?* 2022. Available from <https://www.nb.no/om-nb/>.
- Nilsen, Eddy R., Janne Dugstad, Hilde Eide, Monika Knudsen Gullslett, and Tom Eide. 2016. "Exploring resistance to implementation of welfare technology in municipal healthcare services - a longitudinal case study." *BMC Health Serv Res* no. 16 (1):657–657. doi: 10.1186/s12913-016-1913-5.
- NOU 1973:26. Eldres helse, aktivitet og trivsel. Oslo: Sosialdepartementet.
- NOU 1982:10. *Spesialistene i helsetjenesten, pleiehjemmene m.v.: spesialist-, tannhelse- og transporttjenestene, pleie-, alkoholist- og barnevernsinstitusjonene, oppgave- og ansvarsfordeling, finansieringsordninger*. Sosialdepartementet.
- NOU 1992:1. Trygghet - verdighet - omsorg. Sosialdepartementet.
- NOU 2011:11. Innovasjon i omsorg. Helse- og omsorgsdepartementet.
- NSF. 2011. [Høringsuttalelse] NOU-rapport 2011:11 Innovasjon i omsorg. Oslo.
- Petersen, Karin Anna. 1995. "Hvorfor Bourdieu?" I *Fokus på Sygeplejen*, Red av K. Müller, Kusk, U. & Toxboe, M., 123–143. København: Mungsgaard.
- Pols, J., and I. Moser. 2009. "Cold technologies versus warm care? On affective and social relations with and through care technologies." *Alter - European Journal of Disability*

- research, *Revue européenne de recherche sur le handicap* no. 3 (2):159–178. doi: 10.1016/j.alter.2009.01.003.
- Scanvest Ring Communications. 1988. “Livets rett – en trygg tilværelse.” *Hjelpepleieren* no. 22 (9):37.
- Schiøtz, Aina. 2019. “Omsorgens røtter – et historisk blikk.” *Tidsskrift for Omsorgsforskning* no. 5:1–16. doi: 10.18261/issn.2387-5984-2019-01-01.
- Securitas. 1984. “Trygg i eget hjem.” *Kommunalt tidsskrift* no. 71 (9).
- Sensio. 2022. “Et lite skritt for deg, et gigantisk sprang for omsorgen.” *Tidsskriftet sykepleien* (3):43.
- Sosial- og helsedepartementet. 1997. St meld nr 50 (1996-1997) Handlingsplan for eldreomsorgen. Trygghet-respekt-kvalitet. Oslo: Sosial- og helsedepartementet.
- Sosial- og helsedepartementet. 2000. St.meld. nr. 28 (1999-2000) Innhold og kvalitet i omsorgstenestene - Omsorg 2000. Oslo: Sosial- og helsedepartementet,.
- Sosial- og helsedirektoratet, Deltasenteret 2004. Smarthusteknologi. Planlegging og drift i kommunale tjenester. Oslo.
- Sosialdepartementet. 1972–1973. St. meld. nr. 104. (1972-73) Om hjemmesykepleievirksomhet. Oslo: Sosialdepartementet.
- St. meld. nr. 7 (2008-2009). 2009. Et nyskapende og bærekraftig Norge. red. av Nærings- og handelsdepartementet. Oslo: Nærings- og handelsdepartementet.
- St.meld nr. 25. 2006. Mestring, muligheter og mening : framtidas omsorgsutfordringer. red. av Helse- og omsorgsdepartementet. Oslo: Departementets serviceavdeling: Helse- og omsorgsdepartementet.
- St.meld. nr. 41 (1987-88). *Helsepolitikken mot år 2000 Nasjonal helseplan*. Oslo: Departementets servicetjeneste: Sosialdepartementet.
- Stensrud, Iver Tangen. 2020. *Retten i det digitale Norge : Senter for rettsinformatikk 1970-2020*. 1. utgave. utg. Bergen: Fagbokforlaget.
- Stortinget. *Olav Gjærevoll (1916-1994)* 2023 [lesedato 06.01.23. Available from https://www.stortinget.no/no/Representanter-og-komiteer/Representantene/Representant/?perid=OLG_E.
- Sundby, Jørn. 2019. Jan Boklöv. I *Store norske leksikon*.
- Teknologirådet. 2009. Fremtidens alderdom og ny teknologi. Oslo: Teknologirådet.
- Thygesen, Hilde. 2009. *Technology and good dementia care : a study of technology and ethics in everyday care practice*. PhD. PhD, Centre for Technology, Innovation and Culture, University of Oslo.
- Thygesen, Hilde. 2019. “Velferdsteknologi og nye tjenesteløsninger.” I *Velferdsteknologi. En ressursbok*, Red av I. Moser, 25–44. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Trygghetssentralen. 1994. “En trygghetsalarm gir økt trygghet for hele familien.” *Handikapnytt* no. 72 (4):40.
- Tøndel, Gunhild, and David Seibt. 2019. “Governing the Elderly Body: Technocare Policy and Industrial Promises of Freedom.” I *Digitalization in Industry : Between Domination*

- and Emancipation*, Red av Meyer Uli, Schaupp Simon and Seibt David, 233–259. Cham: Palgrave Macmillan.
- Tøndel, Gunhild, and Roger A. Søraa. 2021. “Velferdsteknologi: Fra store forventninger til kommunale realiteter.” *Tidsskrift for omsorgsforskning* no. 7 (3):1–7. doi: 10.18261/issn.2387-5984-2021-03-10.
- Wacquant, Loïc J. D. 2014. “Tre trin til en historisk antropologi om den reelt eksisterende neoliberalisme.” *Praktiske Grunde. Nordisk tidsskrift for kultur- og samfundsvidenskab* no. 1-2:91–102.
- Ågotnes, G., J-M. Moholt, and . B. Blix. 2021. “From volunteer work to informal care by stealth: A “new voluntarism” in social democratic health and welfare services for older adults?” *Ageing & Society*:1–17. doi: 10.1017/S0144686X21001598.
- Øgrim, Tellef, and Magne S. Otterdal. 2019. “Stiller velferdsdiagnosen.” *Stat & styring* no. 29 (2):26–30. doi: 10.18261/ISSN0809-750X-2019-02-11.

